

НАРОДОЗНАВЧІ ПРАЦІ ВЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

РОЛЬ ЕТНОЛОГІЇ В УТВЕРДЖЕННІ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Етнологія, як і політологія, нова наука, яка охоплює ряд окремих наук спеціалізованих, що тільки на їхніх джерелах і дослідах можна творити синтезу про народ, його походження, його характер, його духовність, одним словом — індивідуальність.

Щоб пізнати або усвідомити будь-який народ, треба усвідомити і вивчити його минуле, подібне як кожна людина, що шанує себе, вивчає свій родовід. В калмицького народу є звичай, який кваліфікує шляхетність людини здібністю вчислити імена не лише батька і діда, а й найбільшого числа предків. Дякуючи цьому звичаєві (традиції), живий в усній народній пам'яті зберігся калмицький епос до двадцятого століття, до закріплення його у книжній друкованій формі.

Етнологія у вивченні народу, його генези послуговується в першу чергу археологією, антропологією, розвоєвими процесами культури: матеріальної, соціальної, а головню духовної, закріпленої у релігії, філософії і мистецтвах.

Деякі характеристики прикмет народу можемо читати у його звичаях, у всьому, що передали предки, у традиціях культури, у його підсвідомості, а також у його антропологічній будові, в його темпераменті, його талантах. Проте не все зберіг народ з минулого, а в тім пам'ять про своє минуле, пам'ять про своїх предків, їх ідеали, їх боротьбу за ці ідеали, їхню місію життя, а навіть і мову, носія багатьох рис культури.

Головна причина утрати національної пам'яті українського народу лежить, як нам усім відомо, у виїмковій методі нищення московськими окупантами поневолених народів фізично і духовно. Більш як 300-літня політична неволя України привела багатий культурно український народ до національного знечуження і комплексу меншовартости та методи копіювання замість творення.

Ніяка самобутня творчість ніякого народу не може існувати, коли народ втрачає власну підметність, пам'ять власних традицій у творах своїх предків.

А замість пошани і гідного продовження скарбів духу народу народ український був приречений на імітацію усього в духовному житті, що створене московським народом, перебирати не лише його мову як мову імперії, але перебирати його звичаї, його стиль життя, його духовну культуру, а рівночасно відрікатися всього, що незалежне, самобутнє, що створене тисячоліттями існування нації, що дає їй метрику зрілості на самостійність. Ворог стосував найжорстокіші засоби з метою відібрати

* Текст статті Б. Стебельського подаємо за виданням: Альманах «Гомону України». — Торонто, Онтарія, 1993. — С. 123—129. Коротку біографічну довідку про Б. Стебельського див. у журналі «Народна творчість та етнографія», № 1, 1996. Детальніший розгляд праць Б. Стебельського з питань української культури (зокрема і народної) читач знайде в нещодавно виданій в Україні праці В. Качкана «Народознавство в іменах» (К., 1995).

пам'ять власних традицій підбитого народу. Спершу засудив віру у Бога клеймом «опіум народу», його культуру назвав «буржуазною», традиції — «віджилими», пропонуючи власні московські як «пролетарські», «найпрогресивніші», спільні для всіх поневолених народів, пропонуючи їм ідею «злиття націй» і творення «советського народу».

Тоді від зрадницької кулі згинув творець найсамобутнішої української музики Микола Леонтович, були розстріляні творці українського монументального мистецтва — Михайло Бойчук, Василь Седляр та Іван Падалка. Гордість українського театру, його творчі риси, згинули разом із творцями в концентраційних таборах, з Лесем Курбасом та Миколою Кулішем. І від застриків соціалістичного реалізму помер талант батька українського авангардизму Анатолія Петрицького, а вже у ближчому для нас часі Алла Горська була зарубана сокирою, щоб прокласти стежку до «дружби народів». Шевченко, Франко і Леся Українка були недосяжні, щоб їх вбити фізично, їх просто фальшували за законами марксизму свої і московські академіки лженаук.

Щоб покласти великий український народ на коліна покори, щоб чисельно його скарловатити, щоб його землю заселити московським етносом, переведено було фізичний і духовний геноцид, не практикований у жодній імперії світу.

«Колективізація — традицій підрізація» — геніально окреслив Тичина. Різали навіть творчість народу. Жертвою терору і замовчання впала теж Ганна Собачко-Шостак, символ народної творчості, знищеної соціалістичним реалізмом інструкторів артілей народної самодіяльності.

З колективізацією і теж зі знищенням рівночасно приватної власності народна творчість і народне мистецтво у цілому зазнало майже невиліковних ударів.

Загальному процесові нівеляції української культури піддалися пісня, танок, навіть казка для дітей обмежена була до тем ідеологічних сюжетів. Замовкла історія українського народу, йому звелено існувати як етносові починаючи з шістнадцятого століття, замовкла теж українська жива мова.

Усю українську культуру підведено під стандарти. Стандарти визначено вишивці, килимарським взорам, подібно обезличено писанку. Артільна метода праці під наглядом інструкторів ліквідувала індивідуальну творчість не лише народних митців, але цілих етнографічних районів, що рівнорідними голосами співали пісню української культури. Інженери душ намагалися не лише зуніфікувати українські різновиди духу українського етносу, а й наблизити до зразків московського. Так появилися дерев'яні писанки, мальовані під лакові взори орнаменту Хохломи і Мстери. Під московську «матрьошку» уніфікувалося народне мистецтво цілого кол. Советського Союзу, а рівночасно прикладне мистецтво, як оформлення книжки, зазнало цих впливів. Рівночасно станкове мистецтво, академічного характеру, засмічувало фігуральними мотивами стилеві ознаки українського орнаменту абстрактного і геометризованого за своїми традиціями. Пропаганда «будови соціалізму» наказувала вплітати фігуральні мотиви, портрети Леніна і т. п. в масову продукцію килимів, обрусів, верет і рушників.

Народна ноша улягала не лише уніфікації під т. зв. «національну» ношу, в якій губилися традиційні регіональні зразки українського мистецтва, але теж зазнала деформації, як стилю форм орнаменту, так і традиційних випробувань тисячолітнього досвіду і смаку кольористої культури.

Не меншої руїни зазнало українське народне мистецтво на сценах самодіяльних ансамблів у деформації зразків народної ноші у пристосуванні для сцени, в якому не було, не знайшлося пошани до традицій українського одягу з тисячолітньою культурою.

Не менших деформацій стилевих рис зазнало українське гончарство — кераміка, а також народна скульптура малих форм. Намагання

* Дет. цю проблему Б. Стебельський обговорює у статті, опублікованій в журналі «Народна творчість та етнографія», 1996, № 1.

усунути основу народної творчості — щирість і наївність — заставило народного митця до наслідування академічних зразків соціалістичного реалізму і затрати народності справжнього мистецтва.

Український народ нині остаточно став державною нацією, метою якої закріпити свою державність, а в ній і культуру, дальший її розвиток. Перспектива втримати її лежить у національній свідомості народу, стати собою. Знаємо від Сократа і нашого Сковороди, що найважливішим завданням творчої людини і людини взагалі є пізнати себе самого. Бо тільки усвідомлення себе самого може дати суб'єктивну творчість, оцінку оточення, людей, їх вчинки, відношення, інтереси і т. п., а в тому «правдиве мірило» світу.

Визнавши такі твердження правдивими, ми будемо засуджувати і боротися із кожним проявом затирання національної свідомості українського етносу у всіх виявах його творчості як нації. Бо в нашому розумінні термінології одність і змагання до вселюдської цивілізації не йде в парі і зовсім не утотожнюється зі злиттям культур, нівеляція яких є найбільшим злочином відносно людства, яке в окремих творчих культурах є найкращим і найдосконалішим досягненням життя. Загроза втрати новоствореної української державності узалежнюється від наших здібностей прискіпати відродження національної самосвідомості народу в усіх ділянках його життя. Завданням науки етнології відреставрувати образ нації та довести його до повного усвідомлення.

Образ української нації мусить бути очищений від усіх ворогові бажаних зображень, створених на його подобу, і мусить бути показаний таким, як він був, є у своїй природі і повинен залишитися на майбутнє. І тому на потребу дня мусить стати книжка, книжка правди і правдиве слово, щоб воно дійшло до найменш свідомого українця, щоб навіть ті, що українську мову втратили, а мають українську кров, зрозуміли — «хто ми і чиї ми діти»!

Велика роль в цій справі належить українській жінці. Матері нашого Роду. Вона ж бо не лише Берегиня родинного вогнища, вона творець життя. Недаром найстарший культ в нашому роді був культ жінки-матері, культ Богині родючості. Саме цей культ жінки створив соціальну систему українського роду, що його матриархатом називає наука, а що в народі кажеться «чоловіком один угол хати держиться, а на жінці три спираються». Кормителькою була жінка не лише дітям, а й чоловікові. Тож ліпив він подобу жінки і приносив їй жертву ласки своєї. Чотири тисячі років до народження Христа у найкращій культурі Європи, над Дністром і Дніпром, розвинулася культура, символом якої була жінка. Та жінка, що на тендітній шкаралупці курячого яйця розписала візію її краси. Та жінка, що не лише берегла піч для свого роду, і хату берегла, але та жінка, що красила їх і розмальовувала чарами мистецької уяви. Лишила вона слід на усіх наших творчих серцях, і чуємо на собі її материнські долоні. Вона ж то була княгинею Ольгою, що виховала внука Володимира Ясне Сонечко, що її слідами пішов і поклонився Христовій правді.

І недаром у дохристиянській колядці величається жінка сонечком, чоловік — місяцем, а діти — зіроньками. Бо на правду від жінки, як від сонця, на місяць і зірки світло сонця сходять. Культ предків велів нам прибігати під покров Оранти Софійського собору і вірити, що її руки збережуть від ворожої напасти, як від татар і турків Почаївська Богоматір рятувала.

Я вірю, що і сучасна Україна потребує рятунку. Наша спільна Берегиня Україна кличе тих, що найкраще розуміють її духове життя, її духову спадщину, рідну культуру. І цей факт, що я про це пишу, показує, що духове майбутнє України в руках жінок у першу чергу.

Найперше наше завдання — це зберегти все, що залишилося з нашої духової спадщини, а тоді вивчити її і передати у найкращі маси народу.

Можуть циніки в час цивілізаційного походу недобачити потреби плекання рис всього, що єднає нас у національне і своєрідне, а в тому відмінностей народнього одягу, музики, танцю, писанки і вишивки. А все-

таки в часі асиміляційних процесів великих імперій, коли пропадали навіть мови, народи рятувалися кордонами культури.

Шотландський «кільт», шотландська дуда були основою, без якої не було б гордості шотландського воїна і яка ще сьогодні є найсильнішим кордоном самосвідомості між шотландським і англійським народами. Орнаменти й узорі шотландських суконь визначають родовід їхніх кланів.

Хай гордиться гуцул своєю кресанею і сердаком, а полтавець — шароварами. У їх різновидності соборне багатство України, на всіх її землях часу і простору.

Чим краще пізнаємо себе, тим сильнішими станемо любов'ю до України, спільної нашої Матері...

Богдан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

Альберта

ОБОРОНЕЦЬ СВЯТИНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

(Професор О. І. Повстенко — рятівник від знищення і дослідник стародавньої церковної архітектури та живопису столиці України)

15 січня 1996 року минуло 23 роки від дня смерті видатного українського вченого Олексі Івановича Повстенка, дійсного члена Української Вільної Академії Наук у США і Наукового Товариства ім. Шевченка.

Діяльність проф. О. І. Повстенка була різноманітна. Він був талановитим архітектором. За його проектами на Україні побудовано багато будинків для шкіл, бібліотек та клубів у різних містах України: у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Херсоні, Умані, Переяславі, Новоград-Волинському, Шепетівці, а найбільше на Донбасі. Крім того, О. І. Повстенко виконав проекти для таких будов: Криворізький і Черкаський педагогічні інститути, Науково-Дослідний Інститут педагогіки в Харкові, а також будови на Південній залізниці. У Сполучених Штатах О. І. Повстенко, працюючи в архітектурному відділі Капітолія у Вашингтоні, виконував різні архітектурні проекти добудови Капітолія, зокрема він розробив проект архітектурної експозиції для центральної ротонди першого поверху Капітолія, проекти виставкових стендів Бібліотеки Конгресу, виконував також загальні й детальні рисунки фасадів Капітолія, графічні роботи для видань Капітолія тощо.

О. І. Повстенко був і талановитим художником. Його мистецькі твори демонструвалися на виставках у Києві, Харкові, Одесі, Львові, Авгембурзі, Мюнхені, Берхтесгадені, Баден-Бадені, Нью-Йорку, Філадельфії та у Вашингтоні.

Сполучаючи в своїй особі фах інженера-архітектора і хист талановитого художника, О. І. Повстенко 1956 року виготовив архітектурний проект величного храму св. Симона в Парижі. О. І. Повстенко пожертвував увесь належний йому гонорар (750 дол.) на побудову цього храму. А ще раніше, 1949 року, проф. О. І. Повстенко разом із архітектором Ю. Коробіним виготовив проект собору Пресвятої Тройці у Вінніпезі. За проектом О. І. Повстенка виконано також іконостас для Української Православної Церкви св. ап. Андрія Первозванного у Вашингтоні.

О. І. Повстенко був і видатним істориком українського мистецтва. У Нюрнберзі 1948 року вийшла в світ перша частина його книжки «Історія українського мистецтва». Проф. В. Щербаківський у своїй рецензії на це видання пише: «Перший випуск праці п. Повстенка свідчить про нього, як про визначну наукову силу. Він є автором цікавим, має у своєму розпорядженні багато наукового матеріалу і то доброго і, не вважаючи на

* Статтю П. Одарченка подаємо за виданням: В обороні віри. Т. V. — Торонто, 1984. Довідку про автора див. в кінці статті.